

Асанов Ж.

С. НАМАТОВДУН ЧЫГАРМАЛАРЫНДАГЫ СОЦИАЛДЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК ОЙ ЖҮГҮРТҮҮ

Асанов Ж.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ С.НАМАТОВА

С. Наматовдун агартуучу-педагогикалык жана чыгармачылык иштери чоң натыйжасын берип, китептерн көп нускада чыгып, республикалык газета-журналдарда макалалары, аңгемелери биринин артынан бири басылып турган жылдарда Кыргызстандын социалдык-экономикалык абалы оор жана татаал эле. Мисалы, совет бийлигинин жаны экономикалык саясаты, көчмөн элге жер берип, отурукташтырылып, айыл-кыштактардын саны өсүп, алардын негизин орто дыйкандар түзүп, кооперативдер уюшулуп, алардын саны күк сайын көбөйө баштаган. Бирок, тилекке каршы көп убакыт өтпөй репрессивдүү сталиндик административдик-командалык башкаруу система күч менен киргизилип, жаңы экономикалык саясаттын принциптери бузулуп, жумушчу дыйкандардын товар өндүрүү кызыкчылыгы жоюла баштаган. Буга бир эле мисал: Кыргызстанда малдын саны 1924-ж. баштап өсө баштаган; 2,5 миллиондон 7 миллионго (1928-ж.) чейин жетсе, 1930-жылдарда 5,5 миллионго чейин азайып кеткен. Буга себепкер, 1929-жылкы 27 декабрдагы Сталиндин «Кулактарды тап катары жоюу» ураанын жана жарыяланган директиваларын сөзсүз аткаруу жана ашыкча аткаруу учун далалат кылган чиновниктер, кулактарга кошуп орто дыйкандарды, жада калса кедейлерди да кулакка тартып, «үчтүктөр» соттоп айдатып, же алыска көчүрүп жиберешкен.

Мына ушул кесепеттин айынан С.Наматов да куугунтуктала баштайт, себеби атасы Намат бир уруктун бийи болгон. С.Наматовду көрүп, билип калган аксакал Акматалы Карыбеков өзүнүн «Эсте калган элестер» деген китебинде минтип жазат: «С. Наматов 1931-жылга чейин коркуп - үркүп жашады, ал түгүл бир жолу Ат-Башыдан атасы келгенде да өзү жолугуп сүйлөшпөстөн «тезирээк кетип калсын» деп аялынан айттырып үйүнө жаткырбай кетирип жиберген», С. Наматов, кыргыз эли сабатсыздыгын жойсо, тең укуктуу, адилет заманда жашап калат деген үмүттө, тынымсыз агартуу-педагогикалык иштерин улантат берген. Ал араб тамгасында окуп жана жазганды жакшы билчү. Казак-кыргыз эл агартуу институнда окуп жүргөндө орус, татар, казак, өзбек тилдериндеги китептерди окуп, өзү да аңгеме, статьяларды жазып жарыкка чыгарып турган.

Ошондуктан, күп багыттагы таланты бар бул инсан, ошол кездеги кыргыз элинин социалдык-экономикалык ал ахвалын жакшы билген жана өзүнүн чыгармаларында чагылдырып турган. Мисалы алсак, «Тынымкан» деген 1930-жылы латын тамгасында жарыкка чыккан аңгемесинде, Тынымкан атуу баш каарман аркылуу ошол кездеги кыргыз кыз-келиндеринин социалдык турмушун, коомдук чарбадагы

ролун берүү менен, сабатсыз кезиндеги ал ахвалдары жана сабатсыздыкты жойгондон кийинки коомдогу жетишкендиктери берилет.

Тынымкан карапайым эмгекчи келин, жаны кирген латын тамгаеын үйрөнүп, китеп, гезит окусам, билимдүү болсом, деп тилек кылат. Көп кыйынчылыктардан кийин сабатсыздыгын жоюп, жолдошу Матайды да окууга тартып, чарбачылыкты кооператив аркылуу уюштуруу маселесин туура түшүнүп, колдоо көрсөтүп, жаны турмушка активдүү катыша баштайт. Көп узабай айылдын эли, бай десе бай жергиликтүү авторитеттедин каршылыгына карабай, көп добуштан сельсоветтин төрө айымы кылып шайлап алышат.

Азыркы түшүнүк менен айтканда С.Наматов гендердик маселени туура сезип, бул проблеманы Кыргызстандын тарыхында биринчилерден болуп көтөргөн. Кыргыз аялдарына арнап 1929-жылы жазган «Тунгуч» аттуу окуу китебинде аял менен эркектин укугу тең экендигине кенеш өкмөтү кепил болоорун жазып, кыз-келиндерди ошол укугуна ээ болуп, тең укуктуу коргогон мыйзамдарды билип алууга үндөп кетет. Ушул китебинде, «Шексиз тилек» аңгемесинде жана башка көп сандаган статьяларында Кыргызстандын чарбалык жана экономикалык көрсөткүчтөрүнөн, жер шарттарынан, элинин санынан, өнөр жайынан, мал чарбасынан кыскача текст түрүндө жана статистикалык таблица ирээтинде маалыматтар бергенин жолуктурабыз. Муну менен С.Наматов ошол кездеги республикабыздын экономикасынын проблемаларын түшүнө билген, терең сабаттуу улуттук интеллигент болгон десек жанылышбайбыз.

Тилекке каршы С.Наматовдун көптөгөн башка эмгектерин: «Шексиз тилек»; «Он алтынчы жыл» пьесасын; «Анык политехникалык илим» окуу китебин; «Барса келбес сапар» бүтпөй калган повестин, статьяларын таап окуу кыйынчылыкка тургандыктан экономикалык ой жүгүртүүсү кененирээк болбой калды, бирок бул иштер дагы алдыда, келечекте жаш окумуштуулар С.Наматовдун феноменин изилдешээр, деген үмүт бар.

Эми С.Наматовдун ысымын Нарын мамлекеттик университетине берилгендигине байланыштуу жүрүп жаткан иш чаралардын өнүтүү жерине токтолуп кетейин.

17-февраль 2010-жылы НМУнун ректорунун №12/23 буйругу менен С.Наматовго байланыштуу иш чараларды өткөрүү үчүн жооптуу уюштуруу комитетинин курамы түзүлүп жана жалпы планы бекитилген. Ошонун негизинде С.Наматовдун эстелик бюстун даярдоону уюштуруу авторго жүктөлгөн эле. Бюст, кудай буюрса жаш таланттуу сүрөтчү-скульп-

тор Бакачиев Марлендин эмгеги менен даяр болуп калды.

Бюстту даярдоого кеткен чыгымдарды төмөнкү демөөрчүлөр каржылады (хронологиясы менен):

- Асанов Даңил – Бишкек ш.
- Жапаров Токталы – Бишкек ш.
- Омуракунов Мухтар – Бишкек ш.
- Жунусов Адамкул – Бишкек ш.
- Кенжебаев Болот – Бишкек ш.
- Айдаралиев Нарынбек – Бишкек ш.
- Кайыпов Аманбай – Бишкек ш.
- Акматалиев Алмаз – Бишкек ш.
- Омуракунов Эмил – Бишкек ш.
- Турсункулов Акимбек – Ала-Бука рн
- Байтереков Аскарбек – Бишкек ш.
- Кочкорбаев Турду – Ала-Бука рн.
- Токтакунов Дуйшонаалы – Бишкек ш.
- Асанов Жолдошбек – Нарын ш.
- Уманкулова Онол – Бишкек ш.
- Тезекбаев Молдакмат – Бишкек ш.
- Омуралиев Токтогул – Нарын ш.